

Bertha Zoltán

In memoriam Szilágyi Domokos

Sokan álltunk itt e téren másfél évtizeddel ezelőtt, amikor Szilágyi Domokos szobrát avattuk. Sokan azok közül, akik most is eljöttek – közelről és távolról. Mert a mű, a költői életmű értéke nem fakul az időben, szövegek nem, csak körülmények változhatnak, fénytörések módosulhatnak. És még akkor is csak az örökérvényű esztétikumban megképződő sorsjelentés tragikumuma mélyül és sűrűsödik, a világba vetett, gyötört egzisztencia és az emberi eszmélet mélységtávlatára tágulhat.

Az igazi költők minél magasabbra jutnak, annál szélesebb környező övezetek fókuszába kerülnek. És minél gazdagabb, többszálú az összeköttetések sajátossá szőtt hálózata, annál feltűnőbbek lehetnek a különleges, soha nem ismert, egyénileg meghódított magaslatok. Az ormok, amelyek egyszeri nagysága a többihez fűződő kapcsolatoktól is függ. A valódi – a folyó időben megálló és abból kiemelkedő – költőegyénségek rendszerint összefoglalók, újítók és követhető távlatokat mutatók; megőrzők és megnyitók. Művük pedig így mindig gyűjtő- és gyűjtőponttá válik.

Nagy líratörténeti tradíciókat, áramlatokat átfogó alkat Szilágyi Domokos is egyfelől, és újakat, másfeléket megalapozó szellem másfelől. Hagyományokat összegez és új tendenciákat indít el. Sok mindennek betetőzője és sokféle iránynak hagyományalapítója. Megtartó és kezdeményező, szintézisreemtő és így korszakos jelenség. Van okunk bő másfél évtizede rendszeres emlékkonferenciákon, ünnepségeken, irodalmi rendezvényeken méltatni és értelmezni a most hetven éve született író munkásságát – a szűkebb-tágabb szülőföldön és messzebb is, szerte a Kárpát-hazában.

Mert magába sűríti ő a hagyományos, sokévszázados magyar egyéni és közösségi, nemzeti sorsköltészet megrendítő és felemelő ihletettségét. A modern bajvívó, látomásos-drámai sorsvállalás adys, Nagy László-s tónusait, új- vagy későromantikus hevületeit. A modern hangzatokkal klasszicizáló intellektualizmus, racionalizmus és tárgyyszerűen fogalmi versbeszéd József Attilá-s hangütéseit. A szintén különlegesen modern játékos kedély Weöres Sándor-i inspirációit. Az egzisztenciális, abszurd létköltészeti élményvilág egyetemes ösztönzéseit. Sőt, az új avantgarde, az új expresszionizmus, akár a beat-költészettel rokon lázadó, protestáló szenvedély kritikai, tiltakozó és önostorozó felfokozottságát. Kiáltás-típusú megszólalás ez, mint az üvöltés a neoavantgarde amerikai, nyugati lírában. A kín és a fájdalom szava, s az illúziótlan reményeké. De még a posztmodern szemléletet és nyelvezetet megelőlegező poétikumé, a felemésztő megszervezettséggel átélte, így hitelesen ironikus, groteszk szövegalkat és nyelvjáték formavilágáé is.

És mindez együtt és egyéni, összetéveszthetetlen színezetben, konstrukcióban, a tagadhatatlanul jellegzetes és védjegyként is katartikusan sajátos erdélyiséggel ötvözten.

A „holt-súlyossá” komoruló játék és indulat művészi közegében. A Nagy László szavával „fényesen kényes szellem”, „aki szerelmes lett a halálba” – Szilágyi Domokos keserű életsorsa és sorsdemonstráló halála: eszméltető üzenet számunkra és minden jövőbeli nemzedék számára. Hogy voltak korok, hatalmak, zsarnokságok (reméljük, visszahozhatatlanul), amelyek gátlástalanul tettek, tehettek tönkre zseniket és becsületes kisembereket, gázolhattak át lángelmék és egyszerű lelkek életén egyaránt. Hogy a mindenmű kiszolgál-tatottság kataklizmáinak talán egyszer mégiscsak vége szakad. Mert üzenete ez az életmű annak a biztató reménynek is, hogy minden galádság és felőrlő bűn, minden pokoli szenvedés és halálos öngyilkosság fölé mégiscsak az örök emberi és művészi érték, a szellemi és vitális szabadság, a tisztán megmaradó eszmei, lelki és irodalmi minőség tud emelkedni. Hogy a nyelvbe foglalt igazság és értelem fölülhaladja az esendőség mulandóságait és jelentéktelenségeit. Hogy az ember megalázható – de az általa létrehozott kulturális, szellemi tény sohasem legyőzhető. Az autentikus szellem mindig fölébe nő a történelemnek, mert a végső igazságok nem a történelemben gyökereznek, és ez a szellem mindig eltéphetetlen kapcsolatot létesít az emberi alkotás, a mű feltétlen és végtelen értékperspektíváival. Köt és emel – köt a bennünk és emel a fölöttünk lévő örök igazságokhoz.

Elhangzott a hetven éve született Szilágyi Domokos szobrának megkoszorúzása alkalmából, Szatmárnémetiben, 2008. május 17-én.

Antal Andrea

Martinovitsné Kutas Ilona: Betegségem és egészségem története című könyvének bemutatója

Kálvin Ház, Eger, 2008. március 15.

Kedves Vendégek! Családtagok, Barátok, Munkatársak, Sporttársak, Tanítványok, Ismerősök, akik eljöttek/eljöttetek Martinovitsné Kutas Ilona Betegségem és egészségem története című könyvének bemutatójára!

Engedjétek/engedjék meg, hogy először – látszólag – ne a könyvről beszéljek, hanem azt próbáljam megfogalmazni, milyen fölismeréssel, tudással gazdagított kapcsolatom a könyv szerzőjével. Ilussal több mint másfél évtizedig dolgoztam együtt: ő volt az iskolakönyvtáros abban az iskolában, ahol én is tanítottam, tanítók. Ő ébresztett rá

arra, hogy a jó könyvtárost nemcsak a könyvek érdeklik, hanem az emberek is. Diákok, tanárok közül sokan nem mindig csak könyvért szaladtunk be a könyvtárba, hanem talán éppen azért, hogy néhány pillanatra megállhassunk a szaladásban. Jó volt a könyvtár, a könyvtáros nyugalma, békéje. Jó volt elmondani Ilusnak életünk kisebb-nagyobb, örömteli, bosszantó vagy fájó eseményeit, és jó volt meghallgatni Ilus történeteit is – ismerősökről, barátokról, a családról, önmagáról. A történetek néha a könyvtár falain kívül folytatódtak tovább, amikor együtt sétáltunk délután hazafelé, az Ady Endre út gesztenyefáinak lombjai alatt, át a virágos Népkerten/Érsekkerten. Ezek a beszélgetések is hozzásegítettek annak a megértéséhez, hogy miért érezzük szükségét már kisgyermekként is, miért kell, hogy az események elmesélt történetekké, a történetek később esetleg könyvvé formálódjanak? Miért írunk és miért olvasunk? Egy esemény megélése mindig egyszemélyes. Ha elmesélt, leírt történetté válik, akkor már legalább két ember közös kincse – híd kettejük/kettőnk között. Híd, amin átlépkedve egy másik világba pillanthatunk, de a hídfőről visszanézve jobb megvilágításban, tisztábban látjuk a saját világunkat is.

Milyen az a világ, Martinovitsné Kutas Ilona világa, amelybe bepillantani enged a Betegségem és egészségem története? A kérdésre Péter László szegedi irodalmár a könyvhöz írott Utószavában így válaszol:

„Életed kész regény.” Úgy emlékszem, az 1930-as években jelent is meg ilyen címmel könyv. Martinovits Jánosné Kutas Ilona írása – eltérően címétől – nem csupán betegségének története, hanem – a modern regényírás és film időugrató divatja szerint – egész életének mozaikszerű története. Joggal viselhetné a magyar irodalomtörténeti hagyományból ismert *Pályám emlékezete* címet.

Szerzője sokoldalú, a *kalokagathiát*, testi-lelki szépségre, egészségre törekvés görög ihletésű, de a keresztény életszemlélettel megszentelt eszményét megvalósító, nemes családi hagyományokkal, kálvinista papi szellemi örökségével tudatosan élő édesanya, három fölött gyermek anyja, kettőnek nagyanyja.

Irigylésre méltóan gazdag életet élt. A legkülönbözőbb sportágakban versenyzett: kézilabdázott, kosárlabdázott, félmaratonit futott; futóversenyeken, kerékpártúrákon, téli túrákon, hegyi túrákon, Balaton-átúszásokon vett részt, atlétizált, sízett. Testnevelői tanári oklevelet szerzett.

Mindezzel párhuzamosan nyelveket sajátított el: lengyelt, angolt, spanyolt. Tanította is őket. Könyvtárszakot végzett. Iskolai könyvtárosként nemzedékeket nevelt olvasásra.

1993-ban kiderült: megtámadta az alattomos kór, a rák. Megműtötték, meggyógyították. Nem hagyta magát, újból és újból nekirugaszkodott újabb és újabb ismeretek, nyelvek megtanulásának. 1986-ban Oslóban átélt élménye írásra ihlette. *A norvég biblia* (Eger, 1994) sikere folytatásra, bővítésre sarkallta (*Báró Podmaniczky Pál és a norvég biblia* (Bp., 2000).”

Megszakítom Péter László Utószavát, hogy elmondjam, ez a legelső írás olvasható

ebben a könyvben is. Mindjárt föl is fogom olvasni Önöknek/Neknek. A könyvbeli életmozaik egyes darabkáiit ugyanis más-más időkben írt a szerző; sőt, vannak olyan mozaikdarabok is, amiket nem ő írt. Mások – férje, gyerekei, betegtársai, rokonok, barátok, ismerősök -, akiket életének rövidebb hosszabb szakaszaihoz egészen közeli vagy távolabbi kapcsolat fűzött. Az egyik ilyen írásból is bemutatok egy rövid részletet.

A norvég biblia novella, írta Kutas Ilona

nagyapámnak

Életem egyik nagy élménye a nyelvek csodálatos világának felfedezése. Családi eredetű az indíttatás: anyai nagyapám teológiai professzor volt, és tizennyolc nyelven beszélt.

A nyelv és a vallás igen fontos volt számára. Engem sajnos nem tudott megtanítani németre, héberre, lengyelre vagy angolra, mert ötéves voltam, amikor meghalt. Csak a génjeimben érzem valahol, hogy az ő útján kellene járnom.

Könyvtáros delegáció tagjaként egy hetet töltöttem Oslóban. A gazdag, érdekes programok után minden nap siettem haza szállodai szobámba, hogy a magányos estéket új barátom, egy angol-norvég kétnyelvű Biblia társaságában töltssem.

Az éjjeliszekrényen találtam első nap, mikor beléptem a szobámba, amely aztán egy hétig az otthonom volt.

A keresztény országokban valószínű, hogy az a szokás, hogy Bibliával is ellátják a vendégeket, én azonban ott, Oslóban találkoztam először ezzel a gyakorlattal. A Bibliával való találkozás a gyermekkoromat is felidézte. Református papgyerekként egészen tizenhat éves koromig a parókián éltem, templomba jártam, és Biblia-olvasó ember voltam. Életem következő harminc évében aztán kezembe sem került a Könyvek Könyve.

Elkezdődött a nagy játszma. Elolvastam a Biblia angol hasábját, aztán összehasonlítottam a norvég oldallal, és hajdani Biblia-ismeretem segítségével egyszerre kezdtem el megérteni a szöveget és az angol-német keverékű norvég szavakat.

Ahogy teltek a napok, a Biblia és én egyre szorosabb barátságba kerültünk. Kezdtém félni a közelgő elválástól.

A hatodik napon úgy éreztem, hogy olyan jó lenne itthon is folytatni ezt a játékot.

Elhatároztam, hogy ellopom a Bibliát.

Utolsó este olvasás után beleraktam a bőröndömbe. Aztán eloltottam a villanyt, de nem jött álom a szememre. A sötétben csak a bőröndöt néztem, ami a barátomat rejtegette. Nagy harc dúlt a fejemben.

A csata a következő kérdéseket vetette fel:

- Tolvaj és paplány. Hogy egyeztessen össze magamban ezt a két dolgot?
- Itt van leírva ebben a Bibliában két szép nyelven is: „Ne lopj!”

– Mit szólna a nagyapám, ha megtudná, hogy az unokája ellopott egy Bibliát?
Gondolom, nem nehéz kitalálni a történet végét!

Reggel kivettem a bőröndből a Bibliát, visszatettem az éjjeliszekrényre, és kezemben a bőrönddel, szívemben nagy nyugalommal kiléptem a szobából.”

(Martinovitsné Kutas Ilona: *Bárá Podmaniczky Pál és a norvég Biblia*. Budapest, 2000.)

„Podmaniczky professzor ennek elősegítésére többek között finn cserediákokat szervez, akik ösztöndíjasok lesznek Sopronban; valamint bibliatanulmányozó összejöveteleket tart hetenként a lakásán, ahol néha több szobát megtöltöttek az érdeklődő hallgatók. Ennek a híres soproni szállásnak, a Károlymagaslati-úti lakásnak volt egy másik különlegessége is, amely szerint a ház homlokzatára fel volt írva a régi, aszódi kastélyon is álló felirat: „Ez csak a szállásunk, örök otthon ránk odafönn vár”. Sokan gúnyolták is miatta: „Podi bácsi még emeletet akar építeni, hogy ott lakjon.”

Minden általa tartott alkalomnak, minden előadásának a középpontjában Ura állt. „A gondolkodók éles logikával keresték, kutatták az igazságot, - nekünk megadatott, hogy ismerjük Jézust, akiben a bölcsesség és minden ismeret kincse van elrejtve. (Kol. 2,3)” – mondogatta számtalan esetben. Jellemző volt pl. rá, hogy az előadása írott szövegéhez széljegyzeteket fűzött, amelyekkel óvott az emberi tetszetős, de nem krisztusi gondolatoktól. Élete és munkássága centrumát Megváltónk töltötte ki. Hallgatói máig emlékeznek jellegzetes mozdulatára és „vesszőparipájára” amint felemeli jobb kezét és a Jézus Krisztusban megjelent szeretetről ezt mondta: „...az csak növekszik napról-napra, óráról órára...” (Gabnai Sándor: *50 éve hunyt el „Podi bácsi”. Emlékezés dr. br. Podmaniczky Pál teológiai professzorra*. 1999. Kézirat)

Visszatérek az Utószóhoz.

„A ráknak a legkorszerűbb orvostudomány sem tudja okát. Pontosabban sok okát tudja, de fajtánként mást és mást. Illus asszony ugyan kései erőfeszítéseinek kudarcát okolja, én azonban ebben kétkedem. Az ő lelki ereje a bajokkal mindig megbirkózott. A testben, a génekben lehet a hajlam, a külvilágban az előidéző szikra. *A lélek kész, de a test erőtlen.*

Csodálatos lélekerővel szállt szembe immár másodszor is a betegségével. Egy helyen azt írta, 1993-ban azért lépett be az egri szenior úszószakosztályba, hogy naponta úszhasson a versenyuszodában, és *kiússza magából* a melanoma okozta testi és lelki sérülést; még pillangózni is megtanult egy kicsit. Azután elkezdte írni betegségének történetét, hogy *kiúrja magából* a kór okozta keserűséget. Sikerral tette. Ahogy bizonyos betegségek gyógyulásához hozzájárul a műkedvelő ecsetkezelés, festegetés, úgy ezt a tétlenségre kárhozható, kedélyromboló bajt fokozott tevékenységgel lehet és kell ellensúlyozni. Mint időről időre szétküldött részleteinek visszhangja tanúsítja, másoknak is hasznukra vált, erőt merítettek belőle.

Ilona asszony Karinthy Frigyes *Utazás a koponyám körül* (1937) című, valóban különleges önéletrajzi írását tekintette a magáé előzményének. De téved, hogy ezt Karinthy gyógyultan írta. A látszólagos gyógyulás után írója hamarosan elhunyt. De van közelebbi és reményre okot adó példa. Horváth Dezső agydaganatát 1984-ben Bodosi Mihály professzor a szegedi új klinikán távolította el. Ő is megírta betegségének, műtétjének történetét (*Klinikai föltámadás*. Szeged, 1991.). Ezzel a szóval fejezte be: *Föltámadtam.*” (Péter László)

És milyennek látjuk ebben a megvilágításban a mi világunkat? Hogyan helyeződnek át hangsúlyok, hogyan rendeződnek át benne/bennünk az értékek? A választ ki-ki csak saját maga fogalmazhatja meg saját magának – miután elolvasta a könyvet!

Köszönöm, hogy itt lehettem; köszönöm, hogy meghallgattak, meghallgattatok.

„A szeretet nem csupán érzelem, hanem tudatos elköteleződés is. Megtartó hűség, amely bonthatatlan egységbe forraszt. Aki nem tér ki előle, gyógyító jellé válik a széthulló világban.” (Simon András)

Eger, 2008. március 15.